

ROCCZ
RÍK
LTA
BTUS
KÍ

31 POGRANICZE
LUBUSKO-BRANDENBURSKIE
PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ

**ROCZNIK
LUBUSKI**

LUBUSKIE TOWARZYSTWO NAUKOWE

**ROCZNIK
LUBUSKI
Tom 31, część 2**

**POGRANICZE
LUBUSKO-BRANDENBURSKIE
PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ**

Pod redakcją
Czesława Osękowskiego
i Roberta Skobelskiego

Zielona Góra 2005

REDAKTOR NACZELNY

Bogdan Idzikowski

KOLEGIUM REDAKCYJNE

Marian Eckert, Żywia Leszkowicz-Baczyńska
Leszek Gołdyka, Edward Hajduk
Zbigniew Izdebski, Tomasz Jaworski
Barbara Kołodziejska, Zbigniew Kurcz (Wrocław)
Jan Kurowicki, Wojciech Sitek (Wrocław)
Wojciech Strzyżewski, Andrzej Toczewski
Zdzisław Wołk

Sekretarz: Ewa Narkiewicz-Niedbalec

RECENZENCI

Prof. dr hab. Kazimierz Kozłowski
Dr hab. Grzegorz Strauchold

REDAKCJA WYDAWNICZA

Ewa Raczyńska-Patalasowa

SKŁAD KOMPUTEROWY

Agata Wiśniewska-Kubicka

PROJEKT OKŁADKI

Witold Michorzewski

ISSN 0485-3083

Wydanie publikacji dofinansowane przez
Ministerstwo Nauki i Informatyzacji
Województwo Lubuskie
Miasto Zielona Góra

Copyright©by Lubuskie Towarzystwo Naukowe, Zielona Góra 2005

Druk: Zakład Poligrafii Uniwersytetu Zielonogórskiego

SPIS TREŚCI

Słowo wstępne (Czesław Osękowski, Robert Skobelski)	7
DARIUSZ RYMAR — <i>Ukształtowanie się Ziemi Lubuskiej jako jednostki administracyjnej w świetle sprawozdań pełnomocników rządu (luty-lipiec 1945)</i>	11
MARCIN ZARZYCKI — <i>Przejęcie przez PKP i upaństwowienie kolejki lokalnej Zielona Góra – Szprotawa</i>	31
MAREK ORDYŁOWSKI — <i>Związki Dolnego Śląska z Ziemią Lubuską w świetle akt władz wojewódzkich Dolnego Śląska w latach 1945–1950</i>	43
ROBERT OCIPKA — <i>Żary w latach 1945–1950</i>	53
JANINA WALLIS — <i>Amatorski ruch kulturowy w latach 1945–1956 czynnikiem integrującym społeczeństwo</i>	61
JULIUSZ SIKORSKI — <i>Władza a Kościół na Ziemi Lubuskiej w latach 1945–1956</i>	95
BOGUSŁAW WYPYCH — <i>Rady narodowe w województwie zielonogórskim wobec wydarzeń października 1956 roku</i>	123
WITOLD TOWPIK — <i>Repatriacja Polaków z ZSRR na Ziemię Lubuską w latach 1955–1959 – kategorie repatriantów</i>	137
STEFAN DUDRA — <i>Kościół prawosławny na Ziemi Lubuskiej po II wojnie światowej</i>	155
PRZEMYSŁAW BARTKOWIAK — <i>Reakcje społeczne mieszkańców Ziemi Lubuskiej na interwencję w Czechosłowacji w 1968 roku w świetle medunków Służby Bezpieczeństwa</i>	173
ROBERT SKOBELSKI — <i>Spółeczeństwo województwa zielonogórskiego w okresie wydarzeń czerwcowych 1976 roku</i>	183
SEBASTIAN PYREK — <i>Powołanie Komitetu Obywatelskiego „Solidarność” województwa zielonogórskiego</i>	197
TADEUSZ DZWONKOWSKI — <i>Działania zielonogórskiej Służby Bezpieczeństwa przed wyborami w czerwcu 1989 roku</i>	213

SŁOWO WSTĘPNE

W nowych granicach państwa polskiego po drugiej wojnie światowej znalazła się poważna część terytorium Niemiec, w tym obszar nazywany Ziemią Lubuską. Choć nazwa ta wzbudza wśród badaczy pewne kontrowersje, nie ulega wątpliwości, że jest ona obecnie dość precyzyjnie rozpoznawana i lokowana na mapie Polski. To zasługa zwłaszcza powojennej historiografii, która określenie *Ziemia Lubuska* sytuowała obok takich nazw regionalnych, jak *Śląsk*, *Pomorze* czy też *Warmia i Mazury*. Z początkiem 1999 roku utworzone zostało województwo lubuskie, co w moim przekonaniu przyczyni się do dalszego utrwalania w świadomości ludzi istnienia regionu nazywanego Ziemią Lubuską. Najogólniej rzecz ujmując, pod tą nazwą należy rozumieć obszar województwa zielonogórskiego w latach 1950–1975, województw gorzowskiego i zielonogórskiego w latach 1975–1998 oraz województwa lubuskiego od 1999 roku.

Do 1950 roku obszar ten podlegał dwóm ośrodkom administracyjnym. Południowe powiaty (żarski, głogowski, kożuchowski i szprotawski) wchodziły w skład województwa wrocławskiego, a jedenaście środkowych i północnych powiatów (gorzowski, gubiński, krośnieński, międzyrzecki, skwierzyński, rzepiński, strzelecki, sulęciński, świebodziński, wschowski i zielonogórski) w skład województwa poznańskiego. Powiaty należące do województwa poznańskiego wraz z powiatem pilskim już wówczas nazywane były Ziemią Lubuską. Administrowane były przez Ekspozyturę Urzędu Wojewódzkiego Poznańskiego w Gorzowie Wielkopolskim i podlegały wojewodzie poznańskiemu. W 1950 roku z jedenastu powiatów należących do województwa poznańskiego i pięciu należących do województwa wrocławskiego utworzono nowe województwo zielonogórskie.

Ziemia Lubuska po drugiej wojnie światowej, podobnie jak i całe tzw. Ziemie Odzyskane, miała swoją specyfikę, która wynikała zwłaszcza z niemal całkowitej wymiany ludności niemieckiej na polską. Specyfika Ziemi Lubuskiej w powojennych latach (przede wszystkim w pierwszych dziesięciu) nie dotyczyła jednak wyłącznie stosunków ludnościowych. Można tu — najogólniej rzecz ujmując — wskazać na dwie grupy różnic pomiędzy ziemiami poniemieckimi a ziemiami dawnymi Polski. Pierwsza związana była

z dotychczasową przynależnością obszaru do państwa niemieckiego. Druga grupa różnic stanowiła skutek prawnego i organizacyjnego przejmowania i włączenia Ziemi Lubuskiej do państwa polskiego. Zaliczyć tu należy zwłaszcza poniemiecki podział administracyjny przejętych obszarów, niemieckie nazewnictwo miejscowości, poniemiecki majątek ruchomy i trwałe, poniemieckie dziedzictwo kulturowe oraz wyjątkowo restrykcyjne przepisy meldunkowe polskich władz i od samego początku wzmoczoną ochronę granicy państwowej.

Ziemię Lubuską dotknęły ogromne zniszczenia wojenne, znacznie większe niż tereny w Polsce centralnej, funkcjonowały tam radzieckie komendantury wojenne oraz stacjonowały liczne oddziały sowieckiego i polskiego wojska. Typowa była tu także grabież poniemieckiego majątku, niższe niż w innych miejscach Polski poczucie bezpieczeństwa i stabilizacji oraz odmienna struktura własności w rolnictwie – z rozbudowanym od samego początku sektorem państwowym.

Specyfika pogranicza polsko-niemieckiego, w tym także lubusko-brandenburskiego, widoczna była także w kolejnych dziesięcioleciach, a w wielu kwestiach występuje również dziś. Zarysowała się np. podczas burzliwych wydarzeń 1956 roku. Mimo podobnych jak w całej Polsce nastrojów społecznych, ludzkich żądań, oczekiwań oraz stosunku ludzi do władzy i państwa były jednak i takie obszary życia, w których w 1956 roku i w latach następnych wydarzenia przebiegały tu nieco inaczej. Dotyczy to np. liczniejszych niż w innych miejscach kraju głosów domagających się zwrotu Polsce zagarniętych przez ZSRR województw wschodnich, opuszczenia Polski przez sowieckie wojska (jeśli nie do własnego kraju, to do NRD) i zwrotu zajmowanych przez nie obiektów. Znacznie ożywiły się mieszkające na Ziemi Lubuskiej mniejszości narodowe, wysuwające pod adresem polskich władz żądania należnych im praw do pielęgnowania własnej kultury, równego traktowania ze wszystkimi obywatelami Polski oraz zgody na emigrację (zwłaszcza do RFN).

Specyfiką Ziemi Lubuskiej po drugiej wojnie światowej (podobnie jak całych Ziem Odzyskanych), od 1945 do 1972 roku, była odmienna niż w pozostałej części kraju organizacja Kościoła katolickiego. Stosunkowo łagodnie na Ziemi Lubuskiej w porównaniu z innymi regionami kraju przebiegały wydarzenia marca 1968, grudnia 1970 i czerwca 1976 roku. Także i w latach pierwszej „Solidarności” odsetek osób należących do związku był tu niższy niż w innych województwach. Przyczyn takiej sytuacji było wiele. Najważniejsze związane były ze ukształtowaną po drugiej wojnie światowej strukturą ludności Ziemi Lubuskiej oraz wojskowym charakterem większości miast regionu i wynikającymi z tego konsekwencjami. Nie bez znaczenia

były również stosunki własnościowe w rolnictwie.

Po 1989 roku wystąpiły nowe możliwości w zakresie badań nad dziejami Ziemi Lubuskiej. Wynikają one z udostępnienia niemal bez ograniczeń dokumentów archiwalnych oraz zniesienia cenzury. Choć dzieje Ziemi Lubuskiej także i wcześniej doczekały się wielu poważnych opracowań, dopiero jednak w ostatnich kilkunastu latach można prowadzić obiektywne i nieskrępowane badania.

Prezentowany zbiór artykułów jest pokłosiem konferencji zorganizowanej przez Instytut Historii Uniwersytetu Zielonogórskiego 17 maja 2005 roku. Obyła się ona pod hasłem „Ziemia Lubuska w latach 1945–2005”. W konferencji wzięli udział historycy z Zielonej Góry i Gorzowa Wielkopolskiego badający dzieje pogranicza lubusko-brandenburskiego po II wojnie światowej.

Czesław Osękowski, Robert Skobelski